

DOI: 10.33310/2518-7813-2020-68-1-161-164
УДК 78.071.2.087.68.03](477):930.1

Анатолій МАРТИНЮК

*Кандидат мистецтвознавства кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
м.Переяслав-Хмельницький, Україна*

УКРАЇНСЬКА ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ШКОЛА СУЧАСНОСТІ: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ СТУДІЇ

У статті розглядається українська диригентсько-хорова школа сучасності в обговоренні наукових досліджень. Розкриваються теоретичні й практичні аспекти сучасних педагогічних та мистецтвознавчих досліджень. Виявлено, що традиції української диригентсько-хорової школи сприяють розвитку музично-педагогічної спадщини вітчизняних педагогів в системі сучасної освіти. Окреслено, що навчальний процес української диригентсько-хорової школи відіграє основну роль у реформуванні мистецької освіти вищих навчальних закладів в Україні. Акцентовується твердження щодо необхідності застосування у навчальному процесі вітчизняної диригентсько-хорової школи сучасності відповідних педагогічних функцій.

Ключові слова: диригентсько-хорова школа, освіта, навчальний процес, педагогічні функції.

Сучасний період оновлення суспільства, духовного відродження нашого суспільства вимагає формування високо освіченого, духовного молодого покоління, якому буде доручене управління різними сферами народного господарства країни, зокрема, нові пошуки у педагогічній науці. Державна національна програма “Освіта” визначила магістральну лінію розвитку освіти в Україні, пріоритетні напрямки і можливості постійного духовного вдосконалення особистості, розвитку її інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації. На сучасному етапі актуальною постає проблема гармонійного, всебічного розвитку особистості в умовах докорінної перебудови навчально-виховного процесу в учбових закладах. У цих умовах особливий уваги набуває вирішення питань щодо теорії та методики мистецької освіти, теоретичних й практичних аспектів мистецтвознавчих та педагогічних досліджень, сучасних процесів розвитку мистецької освіти та національного мистецтва, музично-педагогічні спадщини вітчизняних педагогів в системі сучасної освіти, ролі вищих навчальних закладів у реформуванні мистецької освіти в Україні.

Становлення традицій української диригентсько-хорової школи започаткували відомі педагоги, мистецтвознавці, хорові диригенти, такі як: М. Березовський, Д. Бортнянський, М. Лисенко, М.Леонтович, Ф. Колеса, Н.Ніжанківський та ін.

Якщо звернутись до історичних фактів української диригентсько-хорової школи, то побачимо цікавий феномен: розвиток вокально-хорового виконавства та створення різноманітних співочих товариств були причетними до прогресу національно-громадських ідей. Вивчення тривалого історичного шляху існування вітчизняної ди-

ригентсько-хорової школи зумовило значні обсяги використаних для його дослідження джерел. Так, на підставі науково-методичної літератури музичного розвитку України, та окремих її регіонів було визначено передумови становлення вітчизняної диригентсько-хорової школи та напрямки її вивчення. Можливість розгляду початкових етапів розвитку української диригентсько-хорової школи визначена історичними документами, збереженими в архівах, публікаціями періодичних видань, даними особистих архівів сучасників, інформацією окремих видань та інтерв'ю. Рівень розвитку вітчизняної диригентсько-хорової школи сучасності дозволив застосувати в аналізі надбання педагогічних досліджень з наближених до теми вивчення питань. Матеріали сучасних періодичних видань використано у даній статті як додаткову характеристику української диригентсько-хорової школи, свідчення його здобутків.

Отже, метою нашої статті є висвітлення української диригентсько-хорової школи в обговоренні сучасних досліджень.

Розглядаючи процес сучасного етапу розвитку вітчизняної диригентсько-хорової школи обумовили наукові праці, дослідження видатних педагогів, музикознавців, хорових диригентів: А.Авдієвського, І.Бермес, М.Бурбан, І.Гулеско, А.Козир, А.Лашенко, О.Михайличенка, П.Ніколаєнко, В.Рожка, А.Соколовой та інших дослідників.

Так, хорове мистецтво як важлива складова національної музичної культури стало об'єктом дослідження в монографії Ірини Бермес “Український хоровий спів як соціокультурне явище” [1], а також в дисертації вченого на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства “Український хоровий рух у контексті

соціокультурних процесів XIX-початку XXI століття” [2]. Метою дисертаційного дослідження стало розкриття засад українського хорового руху в націєтворчих, культурно-історичних, художньо-естетичних та специфічно музичних вимірах. Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному осмисленні ментальних підвалин національного хорового мистецтва та виявленні історичних передумов його становлення і розвитку; встановленні періодизації хорового руху XX ст, та простеженні його спільних і відмінних ознак на Сході та Заході України; розкритті динаміки розгортання хорових процесів у складних умовах суспільно-політичного життя XIX – початку XX ст; введенні до наукового обігу широкого кола рукописних і друківаних першоджерел.

Концептуальною для сучасного хорознавчого музикознавства є монографія А.П. Лашенка “Хоровая культура: аспекты изучения и развития” [6]. Авторське бачення розвитку хорової культури охоплює спектр важливих проблем: хорові школи – виконавські напрями – хорове мислення – хорове інтонування – організація хорової справи.

Важливим джерелом для вивчення хорової культури є монографія Михайла Бурбана “Українські хори та диригенти” [3]. У цьому надзвичайно змістовному науковому дослідженні зроблена спроба об’єднати різноманітні аспекти генези та історичних відомостей про національну хорову культуру. Найбільшим за своїм обсягом є розділ, присвячений українським диригентам від давнини до сучасності. Розлогі відомості, велика кількість яких з ідеологічних міркувань були мало відомими або забутими, стають підґрунтям для подальших енциклопедичних досліджень хорового мистецтва.

Для формування хорознавчого напрямку в українському музикознавстві велике значення мають ґрунтовні науково-методичні праці Інесси Гулеско. Однією з праць, яка яскраво засвідчує тенденцію до зростання наукового рівня сучасного хорознавчого музикознавства, є навчальний посібник вченого “Національний хоровий стиль” [4].

Підрозділ 6.2. докторської дисертації Г.Карась “Культурний діалог “Україна-діаспора” присвячено векторам взаємодії діаспори з Україною, встановлено періодизацію та особливості цієї взаємодії. Зроблено загальний висновок про те що, “Культурний діалог “Україна-діаспора” впродовж XX ст. зазнавав двостороннього суспільно-політичного впливу, а тому мав періоди піднесення і спаду, характеризувався різними формами співпраці. Завдяки взаємодії українців материкової України та представників діаспори на-

ціональна музична культура ввійшла у світовий контекст, її культурне поле збагатилося новими артефактами” [5, с. 32].

Теоретичну основу для створення нових навчальних курсів у сфері диригентської педагогіки становлять наукові праці академіка Володимира Рожка. Своєю змістовною наповненістю вирізняється його навчальний посібник “Історія диригентського виконавства: творчість Стефана Турчака” [7]. В цій ґрунтовній праці представлено цілісну концепцію курсу історії диригентського виконавства. Основні положення цієї книги мають теоретичну значущість, зважаючи на те, що історія диригентського мистецтва як наукова галузь мистецтвознавства і навчальна дисципліна перебувають у процесі свого самовизначення. Її основними складовими є, на думку вченого, становлення і розвиток теорії і методики диригування, історія диригентського виконавства, формування системи диригентсько-хорової освіти [7, с.3]. Серед авторів сучасних дисертацій, певною мірою дотичних до проблеми диригентсько-хорової освіти, слід згадати таких науковців як, Д.Бондаренко (тема наукового дослідження “Формування адаптивної готовності майбутніх учителів музики до диригентсько-хорової діяльності”); І. Гавран (тема наукового дослідження “Формування педагогічної емпатії майбутніх учителів музики в процесі диригентсько-хорової підготовки”); Л.Ярошевська, (тема наукового дослідження “Методика диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики на основі традицій Одеської хорової школи”) та інші. Науковці висвітлюють у своїх працях українську диригентсько-хорову школу як необхідну освітню галузь у формуванні творчої особистості. Отже, наведений аспект досліджень української диригентсько-хорової школи сучасності пропонує змістовне оновлення навчальних дисциплін, створення нових програм, апробацію нових методів й методик і, навіть, про інтенсивний перегляд і перебудову концепції освіти та виховання фахівця.

Зазначимо, що диригування – це не лише система м’язових рухів, а й складний, багатогранний комплекс знань, навичок, вмінь, система взаємодії диригента з музичним колективом. Процес диригентсько-хорового навчання містить у собі безліч специфічних складностей, зумовлених певними особливостями психологічної сфери особистості.

У даному контексті представляють інтерес ідеї щодо організації навчального процесу хорового диригування, підготовки майбутніх фахівців на основі можливостей способів взаємодії з художніми образами в галузь міжособистісного діалогу. Вони ґрунтуються на положенні про

важливість у формуванні культури спілкування, педагогічної майстерності фахівця, якої не можна навчитись за підручником. Її передумова – відвертість педагога до спілкування, розуміння і використання у навчальному процесі новітніх технологій. Саме такі особистісні якості розвиваються під впливом спілкування з художнім твором, що за своєю природою є діалогом, партнерами якого виступають не лише реальні суб'єкти, а й їх образно-художні моделі.

Науковці окреслюють коло тих явищ, які об'єднані поняттям українська диригентсько-хорова школа. Висловлюється думка про те, що цей термін асоціюється передусім з інституціями освіти й виховання. На нашу думку, функціональне призначення української диригентсько-хорової школи усвідомлюється в диспонуванні п'яти функцій: пізнавальної, комунікативної, гедоністичної, творчо-діяльнсною та дидактичної.

Накопичення та систематизація певного духовно-практичного досвіду становить зміст пізнавальної функції. Ця функція охоплює два аспекти: зовнішній (творчий досвід стає надбанням соціокультурної практики) і внутрішній (напрацювання школи спрямовуються на подальше розкриття власного феномену). Спадкоємність поколінь і самої сфери духовно-практичної діяльності забезпечує комунікативна функція. Гедоністична функція сприяє розумінню природи музичного мистецтва, здатності співпереживати, оцінювати художній зміст твору у навчальному процесі. Творчо-діяльнсна функція полягає у проникненні виконавця в художню сутність музичного твору та створенні ідеального уявлення у свідомості виконавця, як вміння художньо-емоційно відтворювати образний зміст хорових творів в умовах навчальних занять і сценічного втілення. Змістовна наповненість дидактичної функції полягає в особливостях передачі набутого досвіду, яка здійснюється педагогами в системі освіти та виховання. Проте, є кількість наукових досліджень та результатів практичної роботи керівників хорового мистецтва щодо методики застосування педагогічних функцій у навчальному процесі диригентсько-хорової підготовки майбутніх музикантів.

Відповідно до зазначених функцій ми спробуємо розробити основу у навчальному процесі. Аналіз наукових джерел свідчить, що питання впровадження у навчальний процес української диригентсько-хорової школи майбутнього фахівця музичного мистецтва не була предметом спеціального вивчення. Поза увагою дослідників залишилась саме методика їх впровадження, що в першу чергу, може стати фундаментальним підґрунтям становлення особистості вчителя-музиканта, забезпечить більш глибоке цілісне розуміння, пізнання музичного мистецтва взагалі і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах існуючої освітньої системи.

Таким чином, аналіз наукової мистецтвознавчої та музично-педагогічної літератури дає можливість узагальнювати, що певний матеріал сприяє розвитку вокальних вмінь в хоровому колективі, формуванню диригентсько-хорових навичок, художнього смаку, інтересу, любові до хорової музики. Все це переконало нас в актуальності даної проблеми, вирішення якої може бути саме тією основою, що інтегрує всі види музично-естетичних знань, об'єднує всі компоненти вокально-хорової діяльності студента. Оперуючи новітніми технологіями навчання, студент вдосконалює пошукову, творчу діяльність, піднімається на новий ступінь пізнання, активізує творчу діяльність, самостійність, зацікавленість у своїй роботі.

Узагальнюючи викладене вище зазначимо, що визначені нами відповідні педагогічні функції у навчальному процесі забезпечує вивчення диригентсько-хорових дисциплін, послідовне вдосконалення основ професійного зростання особистості майбутнього фахівця; застосування емоційної взаємодії, що впливатиме на результат творчого процесу; спонукання майбутніх фахівців до творчого активності та самовираження на всіх етапах практичної діяльності; взаємозв'язок та послідовність впровадження методики визначеного нами феномена на різних етапах музично-педагогічної діяльності.

Перспективою подальшого розгортання досліджуваної проблеми є розробка методики впровадження української диригентсько-хорової школи у навчальний процес педагогічних вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Бермес І. Український хоровий спів як соціокультурне явище: монографія / Ірина Бермес. – Дрогобич: Посвіт, 2013.
2. Бермес І. Український хоровий рух у контексті соціокультурних процесів XIX-початку XXI століття: автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства: 26.00.01 / Бермес Ірина Лаврентіївна; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2014. – 36 с.
3. Бурбан М.І. Українські хори та диригенти / Михайло Бурбан. – Дрогобич: Посвіт. – 672 с.
4. Гулеско І.І. Національний хоровий стиль: Навчальний посібник / І.І. Гулеско. – Харків: ХДІК, 1994. – 108 с.
5. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія / Г.В. Карась. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. – 1164 с.
6. Лашенко А.П. Хоровая культура: аспекты изучения и развития / А.П. Лашенко. – К.: Музична Україна, 1989. – 136 с.

7. Рожок В. Історія українського диригентського виконавства: творчість Стефана Турчака: навчальний посібник / Володимир Рожок; до 100-річчя Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського. – Київ: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2013. – 328 с.

Reference

1. Bermes, I. (2013). *Ukrainian choral singing as a socio-cultural phenomenon* Drohobych: The Dawn. [in Ukraine].
2. Bermes, I.(2014). *Ukrainian choral movement in the context of socio-cultural processes of the nineteenth-early twentieth century* Kyiv. [in Ukraine].
3. Burban, M. *Ukrainian choirs and conductors* Drohobych: The Universe. [in Ukraine].
4. Gulesco, I. (1994). *National Choral Style* Kharkiv: KhDIK. [in Ukraine].
5. Karas, G. (2012). *Musical culture of the Ukrainian diaspora in the world time space of the XX century* Ivano-Frankivsk: Tipovit. [in Ukraine].
6. Lashchenko, A. (1989). *Choral Culture: Aspects of Study and Development* Kyiv : Musical Ukraine. [in Ukraine].
7. Rozhok, V.(2013). *History of Ukrainian Conducting Performance: Creativity of Stefan Turchak* Kyiv: NMAU them. PI Tchaikovsky. [in Ukraine].

Анатолій Мартинюк. Українська дирижерсько-хорова школа сучасності: джерелознавчі студії

В статті розглядається українська дирижерсько-хорова школа сучасності в обговоренні наукових досліджень. Розкриваються теоретичні та практичні аспекти сучасних педагогічних та мистецтвознавчих досліджень. Виявлено, що традиції української дирижерсько-хорової школи сприяють розвитку музичально-педагогічного насліддя отечественних педагогів в системі сучасного освіти. Визначено, що навчальний процес української дирижерсько-хорової школи грає основну роль в реформуванні художественного освіти вищих навчальних закладів в Україні. Акцентується твердження про необхідність застосування в навчальному процесі отечественної дирижерсько-хорової школи сучасності відповідних педагогічних функцій.

Ключові слова: дирижерсько-хорова школа, освіта, навчальний процес, педагогічні функції.

Anatolii Martyniuk. Ukrainian conductor-choir school of modernity: sources studies

In the article it is discussed Ukrainian choral conductor school of modernity in the discussion of scientific researches. It is described the theoretical and practical aspects of modern pedagogical and artistic researches. The study of long historical way of existence of domestic choral conductor school resulted in a significant volume of sources used for its research. It is revealed that the traditions of Ukrainian choral conductor school contribute to the development of musical and pedagogical legacy of domestic teachers in the modern education system. The given aspect of studies of the Ukrainian choral conductor school of modernity provides a comprehensive update of the academic subjects in full program material, creating of new programs, testing new methods and techniques, and even on intensive revision and restructuring of education concept and education of a specialist.

Choral conducting is not only a system of muscle movements, but a complicated multifaceted complex of factors, the interaction between a conductor and the choir. The process of conducting and choral training contains lots of specific difficulties, due to certain peculiarities of the psychological sphere of the personality. Training process of Ukrainian choral conductor school plays a major role in the reform of art education in higher educational institutions in Ukraine. It is emphasized the statement about the necessity of application in educational process of domestic choral conductor school of modernity the relevant pedagogical functions, namely: cognitive, communicative, hedonistic, educational and creative-active.

Thus, the scientific analysis of the musical and pedagogical literature provides the opportunity to generalize the material on the development of vocal skills in the choir, the formation of the conducting and choral skills, artistic taste, interest, love for choral music. However, there is not enough scientific researches and results of practical work of leaders of choruses by the method of application of the pedagogical functions of education in the process of future musicians' conducting and choral training. All this has convinced us of the urgency of this problem, the solution of which might be exactly the platform for integrating all kinds of musical and aesthetic knowledge, bringing together all the components of vocal and choral activities of the student.

Generalizing the mentioned above, it should be noted that the identified relevant pedagogical functions in the educational process are provided by studying of conducting and choral disciplines, the consistent improvement of the foundations for professional growth of a future specialist personality; the use of emotional interaction that will influence the result of the creative process; motivation of future specialists to creative activity and expression at all stages of the practical activity; the relationship and consistency of implementation of the methodology of the determined phenomenon at different stages of musical-pedagogical activity.

Keywords: conducting and choral school, education, educational process, pedagogical functions.